

Марія Бойко
Київський столичний університет
імені Бориса Грінченка

СУЧАСНІ МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МОВНОЇ СИТУАЦІЇ КИЄВА У ВОЄННИЙ ПЕРІОД 2022–2023 РОКІВ

Дослідження здійснено на основі найновішого соціолінгвістичного опитування у застосунку «Київ цифровий», яке проведено в січні 2023 року. Загальна кількість респондентів – 67212. Проаналізовано мовну поведінку мешканців Києва для виявлення їхнього ставлення до мовних проблем, а також схарактеризовано їхні погляди на використання української та російської мов сьогодні та у перспективі. Метою статті є висвітлення й обґрунтування ефективності використання сучасних цифрових технологій для аналізу мовної ситуації. Ситуація на користь української мови почала змінюватись на краще вже після Революції Гідності, а зараз, після повномасштабного вторгнення агресора, багато людей переходять із російської на українську мову та розбудовує український культурний простір. За останнє десятиліття спостерігаємо сталу динаміку зростання кількості тих, хто вважає українську мову рідною: з 57 % у 2012 році до 86 % від загальної кількості опитаних у 2022 році. Впровадження цифрових технологій для оцінки мовної ситуації дозволяє швидко проаналізувати значну кількість статистичних даних та зробити висновки про реальний стан функціонування мов у суспільстві.

Ключові слова: мовна ситуація, мовна політика, цифрові технології, білінгвізм, диджиталізація.

The research has been carried out on the basis of the latest sociolinguistic survey in the "Kyiv Digital" application, which was conducted in January 2023. The total number of respondents is 67,212. The linguistic behavior of Kyiv residents has been analyzed to reveal their attitudes towards language

related problems to characterize their views on the use of the Ukrainian and Russian languages today and in the future. The aim of the article is to highlight the results of the analysis of the language situation in the city of Kyiv using modern digital technologies. The position of the Ukrainian language has already begun to improve after the Revolution of Dignity. Since the full-scale invasion of the aggressor, many people have been switching from Russian to Ukrainian and developing the Ukrainian cultural environment. Over the last decade, a steady increase has been observed in the number of Kyivans who consider Ukrainian their native language: from 57 % in 2012 to 86 % of the total number of respondents in 2022. The introduction of digital technologies to assess the linguistic situation allows to quickly analyze a significant amount of statistical data and draw conclusions about the real state of functioning of languages in society.

Key words: *language situation, language policy, digital technologies, bilingualism, digitalization.*

На сьогодні беззаперечним є той факт, що термін «мовна ситуація» є одним із ключових у соціолінгвістиці. Зростання кількості соціолінгвістичних розвідок пов'язано передусім із посиленням уваги до аналізу мовних ситуацій. Зауважимо, майже у всіх державах мовна ситуація є досить неоднорідною і складною. Тому постає чимало питань, пов'язаних зі статусом мови.

Населення навряд чи зможе відмовитися від можливостей, які надають їм нові інформаційно-комунікаційні технології. Нове інформаційне середовище змінює індивіда, впливає на стиль життя і професійну діяльність. Інтенсивний розвиток інформаційних технологій сприяв тому, що цифрові, мобільні та соціальні медіа стали незамінною частиною повсякденного життя людей у всьому світі. І з часом їх вплив на наше життя, як і кількість користувачів інтернету, невинно зростає. Зараз одним із найпопулярніших методів комплексного аналізу мовних ситуацій є анкетування за допомогою сучасних цифрових технологій.

Протягом 2020–2023 років в Україні проведено низку онлайн-нових соціологічних досліджень та опитувань, які характеризують сьогодишню мовну ситуацію в Україні за різноманітними параметрами, а також дають уявлення про мовні уподобання та переконання українців. Мовна ситуація в Києві протягом багатьох років є досить специфічною: державний статус української мови, задокументована офіційна одномовність існує одночасно з масовим поширенням побутової українсько-російської двомовності. Проблему сучасної мовної ситуації в місті Києві вивчали Т. Бурда [1], Н. Матвеева [2], С. Соколова [4] та інші українські мовознавці.

У дисертаційній праці «Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму (молодіжне середовище м. Києва)» Т. Бурда [1] виокремила особливості продуктивної та рецептивної мовної поведінки молоді міста Києва, внутрішнього дискурсу двомовних осіб, простежила ієрархію факторів впливу на кодові перемикання в артикульованому та неартикульованому мовленні, вперше в українській лінгвістиці визначила основні мотиви мовної поведінки молоді та їх основні компоненти.

Стаття «Сучасний комунікативний простір української столиці» Н. Матвеевої [4] присвячена аналізу комунікативного простору міста Києва. На основі результатів соціолінгвістичних опитувань дослідниця довела, що мовну ситуацію в місті визначає активне функціонування білінгвізму та диглосії. На переконання Н. Матвеевої, на сучасному етапі українську мову утискає не лише російська, а й англійська. Однак мовна свідомість багатьох українців на початку XXI століття зростає, а державна мова поступово закріплює свої позиції.

У січні 2023 року застосунок «Київ цифровий» презентував результати опитування про рівень володіння киянами українською мовою, до якого долучилась рекордна кількість учасників – 67 212 [3].

Згідно зі статистичними даними, 47 % загальної кількості респондентів (64 840 осіб) киян вдома спілкуються українською [3, с. 4]. Представники молодшого покоління (вік яких сягає до 30 років) переважно обрали відповідь «Українською і російською» на запитання «Якою мовою ви спілкуєтесь вдома». Старше покоління надає перевагу російській під час повсякденного спілкування, однак відчуває потребу перейти на українську найближчим часом. Трапляються поодинокі коментарі учасників, вік яких сягає 20–30 років, у яких зазначено, що незважаючи на те, що в усному мовленні переважає суржик, вони мають намір використовувати державну мову вдома. Це свідчить про те, що у майбутньому кількість тих, хто послуговується українською, зростатиме.

На запитання «Якою мовою ви спілкуєтесь з друзями?» лиш 11,4 % загальної кількості опитаних (64 104 особи) обрали відповідь «Російською». Однак респонденти зауважили, що зазвичай обирають мову співбесідника, підлаштовуючись до ситуації спілкування.

Ключовими чинниками, які заважають почати опитаним киянам (58 274 особи) спілкуватися українською, є звичка (46,5 %), недостатня та непослідовна популяризація української культури в суспільстві (23,9 %), особисті страхи та невпевненість (21 %) [3, с. 22].

Місту Києву належить важлива роль у процесах нормалізації деформованої ситуації в період русифікації мовної ситуації країни. Зараз важливо створити мережу українськомовних просторів, оскільки, на думку 79,2 % загальної кількості опитаних киян (57 680 особи), саме українськомовне оточення найкраще допомагає почати спілкуватися українською та стимулюватиме розвиток державної мови.

Впровадження цифрових технологій для оцінки мовної ситуації дозволяє швидко проаналізувати значну кількість статистичних даних та зробити висновки про реальний стан функціо-

нування мов у суспільстві. Зауважимо, що до соціологічного опитування у застосунку «Київ цифровий» долучилася рекордна кількість респондентів (6 тис. у 2023 році) [3]. Це свідчить про те, що жителям міста до вподоби онлайнві опитування громадської думки, оскільки процедура голосування зрозуміла та не вимагає значних витрат часу. Однак для того, щоб отримати повну інформацію про мовну ситуацію, варто проводити регулярні онлайнві соціологічні дослідження та створити єдину шкалу вимірювання, дотримуватись уніфікованої методики. Використання зазначених інформаційно-комунікаційних технологій сприяє оптимізації та інтенсифікації щорічних моніторинрів. Однак методологія має недоліки: 1) знеособлення респондента; 2) за відсутності контакту опитуваного з опитуваним допускається неточність у відповідях. Доведено, вони несуттєво впливають на результати опитування, що дозволяє визнати цю методику дієвою та ефективною.

Доведено, лиш багаторазові, регулярні соціологічні дослідження мовних явищ дають змогу відстежити динаміку використання мов у суспільстві, схарактеризувати рівень конфліктності мовних проблем у двомовному суспільстві та окреслити ступінь престижності державної мови. Проведені соціолінгвістичні дослідження створюють передумови для конкретизації нових напрямів висвітлення окресленої проблематики. Перспективу подальших досліджень убачаємо в проведенні регулярних онлайнвих опитувань у застосунку «Київ цифровий», дослідженні динаміки функціонування української мови у місті Києві, розробленні траєкторій підвищення рівня мовної компетентності.

Список використаних джерел

1. Бурда Т. Мовна поведінка особистості в умовах українсько-російського білінгвізму (молодіжне середовище м. Києва). Київ : Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, 2001.

2. Матвеева Н. Сучасний комунікативний простір української столиці. *Українська мова*. 2020. Вип. 1. С. 141–152. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmoiva/1_20/13.pdf (дата звернення: 12.03.2025).
3. Міська Концепція ствердження української мови в усіх сферах суспільного життя міста Києва на 2023–2025 роки. URL: https://kmr.gov.ua/sites/default/files/do_datok_do_pk_kmr.docx (дата звернення: 12.03.2025).
4. Соколова С. Мовна ситуація Києва: погляд зовні. *Українська мова*. 2012. Вип. 4. С. 3–17 (дата звернення: 12.03.2025).